

Holenderskie elementy kulturowe w polskim przekładzie „De reünie” („Zjazd szkolny”) Simone van der Vlugt. Analiza wybranych technik translatorskich

Niederländische Kulturelemente in der polnischen Übersetzung von „De reünie“ von Simone van der Vlugt. Analyse ausgewählter Übersetzungstechniken

Die Kulturspezifika bereiten oft Schwierigkeiten im Übersetzungsprozess. Deshalb sind sie eine große Herausforderung für die Übersetzer. Aus diesem Grund werden die genannten Kulturspezifika von den Übersetzungswissenschaftlern oft zum Forschungsgegenstand gewählt.

Das Thema des Beitrags sind die Kulturspezifika in der polnischen Übertragung des Thrillers „De reünie” von Simone van der Vlugt. Schon beim ersten Lesen wird die Aufmerksamkeit des Lesers auf die Tatsache gelenkt, dass dieses Buch reich an kulturellen Anspielungen ist. Im Zusammenhang damit wird festgelegt, dass es wert ist zu erforschen, wie die Übersetzerin mit jener Herausforderung zurechtgekommen ist. Umso mehr als solche Forschungen für andere Übersetzer, sowie auch für Übersetzungswissenschaftlern und für die Übersetzungsrezensenten von großem Nutzen sein könnten. Das Ziel ist die Analyse der in Bezug auf die Kulturspezifika gebrauchten Übersetzungstechniken und die Erforschung der Häufigkeit, mit der die analysierten Techniken auftreten. Es ist die erste derartige Forschung, die diesen Roman so behandelt. Im theoretischen Teil werden die mit den Kulturspezifika verbundenen Fragen behandelt, und zwar: die Definition des Begriffs, die von diesen Elementen verursachten Übersetzungsprobleme und die Klassifikationen der Übersetzungsstrategien und -techniken. Das bildet die Grundlage für die weitere Analyse der charakteristischen Beispiele der Kulturspezifika. Bei der Analyse wurde die Klassifikation der Übersetzungsstrategien und -Techniken angewendet, die von Aixelá (1996) charakterisiert wurden. Sie wurde mit einem Technik von der Klassifikation von Hejwowski (2007), ergänzt, es handelt sich nämlich um das zugelassene Äquivalent aufgrund der relativ großen Zahl der Eigennamen. Die dargestellte Analyse bezieht sich auf die repräsentativsten Beispiele der Kulturspezifika. In manchen Fällen wurden alternative Übersetzungslösungen vorgeschlagen. Das Ziel war nicht die Kritikübung an der von der Übersetzerin angewendeten Techniken, sondern die Hinweisung auf die Übersetzungsvarianten und auf die vielseitige Problembehandlung.

Aus der Analyse resultiert, dass in der polnischen Übersetzung des Romans „De reünie” 17 Übersetzungstechniken und deren Kombinationen mit verschiedener Häufigkeit angewendet wurden. Die Übersetzerin Dorota Szafrńska-Poniewierska benutzte am häufigsten die Wiederholung – 105 mal. Die übrigen Techniken und Kombinationen treten viel seltener auf. Anhand der Beobachtung wurde festgestellt, dass die Mehrheit der angewendeten Übersetzungstechniken und deren Kombinationen jenen Reproduktionskategorien angehört, die im Kompositum von Aixelá (1996) zusammengestellt wurden und dass sie exotisierend ist. Es bedeutet, dass die Mehrheit der niederländischen Kulturspezifika, damit auch das Lokalkolorit des Romans aufbewahrt wurden. Im Zusammenhang damit kann man, mit bestimmter Sicherheit feststellen, dass die Entscheidungen der Übersetzerin zu der Verfremdung führen (Venuti 1995). Dennoch wäre dies eindeutig erst dann festzustellen, wenn die

Textanalyse um die Forschung auf dem makrostrukturellen Niveau erweitert wäre, was in der Zukunft eine interessante Fortsetzung der vorliegenden Forschung bilden könnte.

Schlüsselwörter: Kulturspezifika, Übersetzungstechniken, Klassifikationen der Übersetzungsstrategien und -techniken, Übersetzungsprobleme

Dutch Culture-specific Items in the Polish Translation of „De reünie” by Simone van der Vlugt. Analysis of the Selected Translation Techniques

Culture-specific items cause many translation problems and therefore they often pose a huge challenge to translators. Thereupon this issue has been researched by many translation theorists.

The subject matter of this article are culture-specific items (CSIs) in the Polish translation of the thriller “De reünie” by Simone van der Vlugt. The first reading of this translation calls readers’ attention to the fact that it is a text rich in cultural references. Thereupon the author of this article found worth analyzing how the translator has dealt with this challenge. Especially that this kind of research can be useful for other translators, as well as for translation theorists and reviewers of translations. The aim of this article is to analyze the use of translation techniques for CSIs and to inquire into the frequency with which the analyzed translation techniques have been applied. This is the first research of this kind concerning this novel. The theoretical part is dedicated to the issues associated with CSIs, namely the definitions of this term, translation problems caused by CSIs and classifications of translation strategies and techniques. The command of these issues is a starting point for the next phases of the research. The analysis was carried out using the classification of translation strategies and techniques described by Aixelá (1996). Due to the fact that proper nouns are numerous, the chosen classification was supplemented with one technique from the classification of Hejwowski (2007), namely with the approved equivalent. The presented analysis is based upon the most representative examples of CSIs. The author of this article has suggested alternative translation solutions to some examples. The aim of it was not to criticize the translation choices made by the translator, but to shed light on other translation possibilities.

The analysis has shown that there have been used 17 translation techniques and combinations of them in the Polish translation of the novel „De reünie”. The most common technique used by the translator, Dorota Szafrńska-Poniewierska, has been the repetition – 105 times. Other translation techniques and combinations of them have been applied significantly less often. On the basis of the observations has been stated that the most translation techniques and the combinations of them belong to the conservation, category proposed by Aixelá (1996) and are exotic. That means that the most Dutch culture-specific items and consequently also the *couleur locale* of the whole novel have been retained. Thereupon it can be assumed that the choices of the translator may lead to the foreignization (Venuti, 1995). However, these are tentative conclusions and in order to draw further conclusions the analysis of this text should be broadened with the research at the macrostructural level that could be an interesting amplification of this research.

Keywords: culture-specific items, translation techniques, classifications of translation strategies and techniques, translation problems

Author: Małgorzata Zarzycka, University of Wrocław, ul. Kuźnicza 21-22, 50-138 Wrocław, Poland, e-mail: gosia.zarzycka94@gmail.com

Received: 30.9.2020

Accepted: 14.6.2021

1. Wstęp

Przekład elementów kulturowych stanowi często duże wyzwanie, a niekiedy wręcz problem translatorski. Z tego powodu interesujące i przydatne wydają się badania mające na celu sprawdzenie, w jaki sposób różni tłumacze radzą sobie z tymi trudnościami. Tego typu badania mogą okazać się pomocne szczególnie dla adeptów

wspomnianego zawodu, ale mogą także stanowić narzędzie dla przekładoznawców i recenzentów oceniających przekłady.

Autorka niniejszego artykułu podejmuje w nim próbę omówienia kwestii holenderskich elementów kulturowych w polskim przekładzie thrillera pt. „De reünie” („Zjazd szkolny”) autorstwa Simone van der Vlugt. Celem tej publikacji jest analiza wybranych technik translatorskich i ich kombinacji zastosowanych w polskiej wersji powieści w odniesieniu do holenderskich elementów kulturowych oraz zbadanie, która z użytych technik przeważa w omawianym przekładzie.

Niniejszy artykuł bazuje na pracy magisterskiej jego autorki. W ramach wspomnianej pracy (Zarzycka 2018) przeprowadzono badanie o charakterze ilościowym, w którym określono liczbę wszystkich technik translatorskich zastosowanych w odniesieniu do holenderskich elementów kulturowych w polskim przekładzie powieści pt. „De reünie”. Na tej podstawie wyciągnięto ogólne wnioski dotyczące charakteru analizowanego tłumaczenia.

Część teoretyczna tego artykułu jest poświęcona kwestiom związanym z elementami kulturowymi, mianowicie definicjom tego pojęcia oraz problemom tłumaczeniowym, które elementy kulturowe powodują, a także klasyfikacjom strategii i technik translatorskich. Znajomość powyższych zagadnień stanowi bowiem podstawę dalszych etapów badania.

W kolejnej części niniejszej publikacji zostanie omówiona analiza wybranych technik translatorskich w przekładzie powieści pt. „De reünie”. Prezentowana analiza została ograniczona do dziesięciu najczęściej stosowanych rozwiązań translatorskich i omówiona na podstawie najbardziej reprezentatywnych przykładów elementów kulturowych. Ta część stanowi istotę niniejszego artykułu.

Ostatni rozdział zawiera wnioski wyciągnięte na podstawie przeprowadzonego badania.

2. Element kulturowy – definicje i problemy translatorskie

Elementy kulturowe generują wiele problemów translatorskich i dlatego stanowią duże wyzwanie dla tłumaczy. Z tego powodu jest to zagadnienie często badane przez wielu przekładoznawców. W związku z tym, definicje elementu kulturowego, jak również omówienie problemów tłumaczeniowych, które może on powodować, można znaleźć w pracach m.in. Aixeli (1996), Grita (2010), Hejwowskiego (2007), Skibińskiej (1999) czy Wojtasiewicza (1996). Ogólnie rzecz biorąc, według tych definicji elementy kulturowe to te elementy tekstu źródłowego, które nawiązują do jego realiów kulturowych, natomiast podłożem problemów tłumaczeniowych są różnice między kulturą źródłową a docelową.

Jednym z polskich badaczy zajmujących się elementami kulturowymi był Wojtasiewicz, który już w 1957 r. podał w swojej książce pt. „Wstęp do teorii tłumaczenia”¹

¹ Autorka niniejszego artykułu korzystała z wydania z 1996 r.

definicję oraz przykłady elementów kulturowych. Według Wojtasiewicza za element kulturowy można uznać wyraz lub zespół wyrazów, które nie przywołują takich skojarzeń u czytelników przekładu, jak u czytelników oryginału (zob. Wojtasiewicz 1996: 52). Do tych elementów można zaliczyć różne terminy, m.in. nazwy zwierząt i roślin, określenia pewnych zjawisk geograficznych, nazwy miar, jednostek monetarnych, części lub elementów stroju, napojów i potraw, urzędów, terminy związane z kultem religijnym, ale także aluzje, symbole czy gry słów, a zatem elementy, które, według Wojtasiewicza, są w mniejszym lub większym stopniu nieprzekładalne (zob. Wojtasiewicz 1996: 52–77).

Podobne przykłady elementów kulturowych, jak Wojtasiewicz (1996), tj. nazwy strojów, potraw, tańców, podaje inna polska przekładoznawczyni, Skibińska (zob. 1999: 7), w swojej książce pt. „Przekład a kultura. Elementy kulturowe we francuskich tłumaczeniach ‘Pana Tadeusza’”. W odróżnieniu od Wojtasiewicza, Skibińska podaje jednak jeszcze szerszy zakres elementów kulturowych. Zwraca ona uwagę, że kultura może się ujawniać także w makrostrukturze tekstu, w postaci jego gatunku, a także wątków i motywów występujących w innych tekstach literackich wywodzących się z języka źródłowego (zob. Skibińska 1999: 7).

Kolejnym polskim przekładoznawcą zajmującym się zagadnieniem elementów kulturowych jest Hejwowski (2004), który w swojej książce pt. „Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu” stwierdza, że wszystkie elementy tekstu, włącznie z językiem, są częścią kultury, a zatem mogą być uznane za element kulturowy (zob. Hejwowski 2004: 71). Niemniej jednak, w dalszej części swoich rozważań doprecyzowuje, że są to te elementy tekstu, które szczególnie łączą się z kulturą danego kraju, a co za tym idzie są charakterystyczne jedynie dla kultury źródłowej lub w niej lepiej znane, przez co powodują problemy tłumaczeniowe (zob. Hejwowski 2004: 71). Hejwowski podaje także przykłady, które mogą być uznane za elementy kulturowe. Są to m.in.: większość nazw własnych, nazwy i zwroty związane z organizacją życia w kraju kultury źródłowej, obyczajami, np. z ustrojem politycznym, kulinariami, świętami, a także cytaty i aluzje ściśle związane z literaturą, historią kraju tekstu źródłowego oraz innymi sferami kultury, takimi jak muzyka, film, malarstwo itp. (zob. Hejwowski 2004: 71–72).

Wszyscy trzej wyżej wymienieni przekładoznawcy omawiali w swoich pracach zjawisko elementów kulturowych w kontekście nieprzekładalności, o której więcej pojawi się w dalszej części tego rozdziału.

Wśród światowych badaczy zajmujących się kwestią elementów kulturowych jest m.in. hiszpański przekładoznawca Aixelá, który omawia to zagadnienie, używając określenia „culture-specific items”² w eseju pt. „Culture-specific Items in Translation” zawartym w książce pt. „Translation, Power, Subversion” z 1996 r. Aixelá już na wstępie swoich rozważań zaznacza, że bardzo trudno jest opracować konkretną definicję

² Aixelá (1996) w swoich rozważaniach używa także skrótu CSI. W dalszej części tego artykułu określenie „element kulturowy” i skrót CSI będą stosowane zamiennie.

pojęcia elementu kulturowego, ponieważ uważa on, podobnie jak Hejwowski (2004), że wszystko jest związane z kulturą, nawet język (zob. Aixelá 1996: 57). Zdaniem Aixeli panuje ogólna tendencja do uznawania za kulturowe tych elementów, które szczególnie łączą się z najbardziej arbitralnymi obszarami każdego systemu językowego, takimi jak lokalne instytucje, nazwy ulic, miejsc, postacie historyczne, dzieła sztuki itd., czyli z elementami, które zazwyczaj powodują problemy tłumaczeniowe w innych językach (zob. Aixelá 1996: 57). Aixelá dodaje jednak, że należy rozszerzyć ten pogląd poprzez zwrócenie uwagi na te elementy w tekście, które nie wydają się być bardziej arbitralne niż przeciętne elementy danego systemu i których naturę jako problemu tłumaczeniowego można wyjaśnić jedynie odwołaniem się do różnic międzykulturowych (zob. Aixelá 1996: 57). Zaznacza, że element kulturowy nie istnieje sam w sobie, ale pojawia się dopiero w trakcie transferu do języka docelowego, stanowiąc problem tłumaczeniowy wynikający z nieistnienia lub jego innej wartości w języku kultury docelowej (zob. Aixelá 1996: 57). Na tej podstawie formułuje on następującą definicję elementów kulturowych, zgodnie z którą elementy kulturowe to „te tekstualnie wyrażone elementy, których funkcja i konotacje w tekście źródłowym wiążą się z problemem tłumaczeniowym podczas przenoszenia ich do tekstu docelowego, przy czym problem ten jest efektem nieistnienia wspomnianego elementu lub jego innego statusu intertekstualnego w systemie kulturowym czytelników tekstu docelowego”³ (Aixelá 1996: 58, tłum.: M. Z.). Ponadto Aixelá podkreśla, że postrzeganie elementów kulturowych jest dynamiczne i zmienia się z upływem czasu, gdyż zdarza się, że przedmioty, zwyczaje czy wartości, które niegdyś ograniczały się do jednej społeczności, z czasem stają się wspólne także dla innych (zob. Aixelá 1996: 58).

Jeszcze inną definicję elementów kulturowych można znaleźć w artykule Grita pt. „De vertaling van realia” (2010), określającego je mianem realiów, które przedstawia w dwojaki sposób. Po pierwsze jako „konkretne, unikalne zjawiska lub pojęcia kategoryczne, które są charakterystyczne dla określonego kraju lub obszaru kulturowego i które w innym miejscu nie posiadają żadnego lub co najwyżej częściowy ekwiwalent”⁴ (Grit 2010: 189, tłum.: M. Z.). Po drugie jako „terminy używane dla tych zjawisk/pojęć”⁵ (Grit 2010: 189, tłum.: M. Z.). Według Grita do realiów można zaliczyć: pojęcia historyczne, geograficzne, prywatno-instytucjonalne, publiczno-instytucjonalne, społeczno-kulturowe oraz związane z jednostkami (zob. Grit 2010: 189).

W powyższych definicjach pojawiają się dwie kwestie, które łączą rozważania wspomnianych przekładoznawców. Są to mianowicie, po pierwsze brak ekwiwalentu

³ Woryginalne: “Those textually actualized items whose function and connotations in a source text involve a translation problem in their transference to a target text, whenever this problem is a product of the nonexistence of the referred item or of its different intertextual status in the cultural system of the readers of the target text”.

⁴ Woryginalne: „De concrete unieke verschijnselen of categorale begrippen die specifiek zijn voor een bepaald land of cultuurgebied en die elders geen of hooguit een gedeeltelijk equivalent kennen”.

⁵ Woryginalne: „De voor deze verschijnselen/begrippen gebruikte termen”.

danego elementu kulturowego w języku docelowym, a po drugie inny status danego elementu w kulturze docelowej. Obie te kwestie powodują problemy w trakcie tłumaczenia tychże elementów na język docelowy.

Pierwsza z powyższych kwestii jest przyczyną nieprzekładalności, która jest najczęściej występującym problemem związanym z tłumaczeniem elementów kulturowych. Ten aspekt elementu kulturowego pojawia się w definicjach wielu z wyżej wymienionych przekładoznawców, m.in. Aixeli (1996), Hejwowskiego (2004) czy Wojtasiewicza (1996). Ten problem tłumaczeniowy wynika z różnic między kulturami, ponieważ niektóre elementy występują w konkretnej kulturze, a w innych nie. W związku z tym nie wywołują one żadnych skojarzeń u czytelników tekstu docelowego (zob. Wojtasiewicz 1996: 52). Jednak zarówno Wojtasiewicz (1996), jak i Hejwowski (2004) podkreślają, że nieprzekładalność należy postrzegać jako wyjątki od ogólnej zasady przekładalności (zob. Wojtasiewicz 1996: 23), a elementy kulturowe, choć często jako poważny, to jednak rozwiązywalny problem tłumaczeniowy (zob. Hejwowski 2004: 74).

Następny problem przy tłumaczeniu elementów kulturowych pojawia się wówczas, gdy w innej kulturze występuje wprawdzie ich ekwiwalent, ale te same pojęcia w różnych kulturach wywołują inne konotacje, co może prowadzić do nieporozumień (zob. Aixelá 1996: 58). Możliwa jest sytuacja, w której to samo pojęcie znaczy coś innego dla czytelników tekstu źródłowego i docelowego.

Inny problem tłumaczeniowy mogą stanowić też kwestie etyczne. Istnieje prawdopodobieństwo, że pewne fragmenty opisujące zwyczaje lub zachowania, które przynależą do danej kultury, dla kultury docelowej okazują się zbyt szokujące (zob. Skibińska 1999: 17).

Powyższe rozważania pokazują, że przekład elementów kulturowych może przysporzyć tłumaczom wielorakich problemów, które związane są z różnicami między kulturą źródłową a docelową. Szeroki zakres tych problemów wynika również z faktu, że sformułowanie konkretnej definicji tego pojęcia już samo w sobie jest problematyczne.

3. Klasyfikacje technik translatorskich

Pomimo wszelkich problemów tłumaczeniowych i dylematów, jakie elementy kulturowe wywołują, tłumacze muszą stworzyć zrozumiałą, wartościową i interesującą przekład dla czytelników tekstu docelowego. Aby pomóc w tym tłumaczom, przekładoznawcy, m.in. Aixelá (1996), Hejwowski (2004) i Grit (2010), opisali różne rozwiązania translatorskie, takie jak: strategie i techniki translatorskie. Klasyfikacje tych rozwiązań zaproponowane przez wyżej wspomnianych badaczy są poświęcone strategiom i technikom tłumaczenia elementów kulturowych. Ponadto, są one wykorzystywane na szeroką skalę, zarówno w teorii, jak i w praktyce translatorskiej.

Zdarza się, że pojęcia strategia translatorska i technika translatorska są używane jako synonimy, jednak w rzeczywistości odnoszą się one do różnych zagadnień. Pod pojęciem strategii rozumiany jest „preferowany (świadomie lub nie) sposób postępowania tłumacza w całym tekście lub jego znaczących fragmentach” (Hejwowski 2004: 76). Natomiast termin technika translatorska odnosi się do „wyboru pewnego rozwiązania konkretnego problemu napotkanego w trakcie procesu tłumaczenia” (Hejwowski 2004: 76).

Aixelá (1996) w swojej klasyfikacji dzieli techniki translatorskie na grupy według stopnia manipulacji międzykulturowej. Są to: reprodukcja (conservation), co oznacza, że oryginalne odniesienia zostają zachowane oraz substytucja (substitution), a więc elementy kulturowe zostają zastąpione elementami bliższymi grupie docelowej.

Do reprodukcji należą:

1. powtórzenie (repetition) – oryginalne odniesienia zostają zachowane; dotyczy to głównie toponimów (np. *Noordwijk* → *Noordwijk*⁶);
2. adaptacja ortograficzna (orthographic adaptation) – oryginalne odniesienie zostaje dostosowane pod kątem pisowni; dotyczy to przede wszystkim odniesień zapisanych innym pismem. Przy tej technice stosuje się transkrypcję lub transliterację (np. *Кремль* → *Kreml*);
3. tłumaczenie językowe niekulturowe (linguistic non-cultural translation) – odniesienie zostaje dosłownie przetłumaczone, przez co jest lepiej zrozumiałe dla czytelników tekstu docelowego. Niniejsza technika jest stosowana głównie przy jednostkach miar i walutach, ale także w przypadku obiektów i instytucji (np. *Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling* → *Rada Rozwoju Społecznego*);
4. wyjaśnienie pozatekstowe (extratextual gloss) – element kulturowy zostaje objaśniony, z tym że nie w tekście głównym, ale w przypisach dolnych, końcowych, glosariuszu, nawiasach lub w tekście przy użyciu kursywy (np. *Koninklijke HFC* → *Koninklijke HFC – holenderski klub piłkarski z Haarlem*);
5. wyjaśnienie wewnątrztekstowe (intratextual gloss) – ta technika jest podobna do poprzedniej, jednak w tym przypadku element kulturowy jest objaśniony w bieżącym tekście (np. *Amsterdam Oud-Zuid* → *dzielnica Amsterdamu Oud-Zuid*).

Do substytucji należą:

1. synonimia (synonymy) – w przypadku tej techniki zostaje użyty synonim lub słowo o takim samym znaczeniu jak element kulturowy; ta technika jest stosowana w celu uniknięcia powtórzeń w tekście (np. *Het Wilhelmus* → *hymn*);
2. ograniczona uniwersalizacja (limited universalization) – element kulturowy zostaje zastąpiony innym, ogólniejszym odniesieniem z kultury źródłowej, które jest bardziej znane czytelnikom tekstu docelowego (np. „*Staats Courant*” → „*De Telegraaf*”);

⁶ Wszystkie zaprezentowane przykłady zostały zaproponowane przez autorkę niniejszego artykułu.

3. całkowita uniwersalizacja (absolute universalization) – element kulturowy zostaje zastąpiony neutralnym odniesieniem, które usuwa wszelkie obce konotacje (np. *een waterschap* → *region*);
4. naturalizacja (naturalization) – w tym przypadku zostaje użyty ekwiwalent elementu kulturowego z kultury docelowej. Ta technika jest stosowana głównie w literaturze dziecięcej i młodzieżowej (np. *gulden* → *złoty*);
5. pominięcie (deletion) – oryginalny element tekstu źródłowego zostaje usunięty. Tłumacze z różnych powodów decydują się na tę technikę. Po pierwsze element kulturowy może być nieakceptowalny ideologicznie lub stylistycznie. Po drugie może być on za trudny dla czytelników tekstu docelowego. Po trzecie tłumacz może uznać element kulturowy za zbyt niejasny i musiałby go objaśniać, jednak nie chce lub nie może tego zrobić (np. *Kruidvat* → \emptyset);
6. kreacja niezależna (autonomous creation) – w tłumaczeniu zostaje dodany element kulturowy, który nie pojawia się w tekście źródłowym (np. „*Pamiętnik*” → „*Dagboek: in het ghetto van Warschau*” – niderlandzkie tłumaczenie tytułu książki Janusza Korczaka) (zob. Aixelá 1996: 61–64).

Oprócz wyżej wymienionych istnieją jeszcze inne potencjalne techniki, takie jak:

- kompensacja – pominięcie + kreacja niezależna (compensation – deletion + autonomous creation) – najpierw element kulturowy zostaje usunięty, ale w dalszej części tekstu zostaje dodany podobny element;
- przemieszczenie (dislocation) – to samo odniesienie zostaje przeniesione do innego fragmentu tekstu docelowego;
- złagodzenie (attenuation) – element kulturowy zostaje zastąpiony elementem, który lepiej pasuje do systemu literackiego kultury docelowej lub który jest bardziej akceptowalny przez czytelników tekstu docelowego (zob. Aixelá 1996: 64).

Podobne techniki tłumaczeniowe, np. powtórzenie (handhaving), kalka językowa (leenvertaling), adaptacja (adaptatie), czy pominięcie (weglating) można znaleźć w klasyfikacji Grita, który przy każdej z zaproponowanych technik podaje także jej ewentualne słabe punkty (zob. Grit 2010: 192–193). Ze względów praktycznych nie jest jednak możliwe dokładne omówienie w niniejszym artykule wszystkich technik tłumaczeniowych zaproponowanych przez Grita.

Nawiązując do powyższego akapitu, można przypuszczać, że techniki translatorskie proponowane przez różnych przekładoznawców są do siebie podobne. Należy je jednak postrzegać jako komplementarne, ponieważ uzupełniają się nawzajem, a im więcej technik translatorskich tłumacz zna, tym ma więcej narzędzi do efektywnej pracy. Niemniej jednak, jedna klasyfikacja jest przydatna oraz wystarczająca i jedynie w niektórych przypadkach konieczne jest skorzystanie z jeszcze innej. Wspomniane strategie i techniki translatorskie są także narzędziem dla przekładoznawców i recenzentów, którzy oceniają tłumaczenia, pomagając tym samym tłumaczom.

Na potrzeby niniejszej analizy wybrano klasyfikację Aixeli (1996), ponieważ jest ona przejrzysta, zrozumiała i przystępna. Dlatego też została ona tak szeroko

omówiona w niniejszym rozdziale. Klasyfikacja Aixeli (1996) jest powszechnie uznana i wykorzystywana w translatoryce na szeroką skalę. Została ona przedstawiona w monografii „Translation, Power, Subversion” (1996) napisanej przez cenionych teoretyków przekładu. Nawiązania do tej klasyfikacji można znaleźć w wielu artykułach, np. Narváez i Valverde Zambrany (2014), który ukazał się w uznanym czasopiśmie naukowym „The Journal of Specialised Translation” czy Shokriego i Ketabiego (2015). Wybrana typologia, w porównaniu z wyżej wymienionymi, umożliwia również w największym stopniu ogólne ustalenie, która strategia translatorska: wyobcowująca czy udomawiająca dominuje w analizowanym przekładzie, a co za tym idzie, jaki jest stopień wyobcowania lub udomowienia danego tekstu. Te dwa pojęcia, tj. wyobcowanie (*foreignization*) i udomowienie (*domestication*) wprowadził amerykański przekładoznawca, Venuti (1995) bazując na rozważaniach Schleiermachera (Schleiermacher, w Venuti 1995: 20). Venuti definiuje udomowienie (*domestication*) jako „etnocentryczną redukcję obcego tekstu do wartości kulturowych języka docelowego, sprowadzającą autora z powrotem do domu”⁷ (Venuti 1995: 20, tłum.: M. Z.). Natomiast pod pojęciem wyobcowania (*foreignization*) rozumiany jest „nacisk ukierunkowany na te wartości etniczne w celu wyrażenia językowej i kulturowej odmienności obcego tekstu, odsyłający czytelnika za granicę”⁸ (Venuti 1995: 20, tłum.: M. Z.). Za zaletę udomowienia uznaje się płynność tłumaczenia, jednak mimo to Venuti sugeruje, że obecnie bardziej wskazane jest stosowanie wyobcowania jako formę sprzeciwu wobec etnocentryzmu, rasizmu, kulturowego narcyzmu i imperializmu (zob. Venuti 1995: 20).

Tak jak już wcześniej wspomniano, zazwyczaj jedna klasyfikacja wystarcza do przeprowadzenia analizy i jedynie w niektórych przypadkach konieczne jest skorzystanie z jeszcze innej typologii. Tak też było w przypadku niniejszego badania. Klasyfikację Aixeli (1996) trzeba było uzupełnić o konkretną technikę z klasyfikacji Hejwowskiego (2004), a mianowicie o uznany ekwiwalent. Wynikało to z faktu, iż w powieści „De reünie” występuje stosunkowo duża liczba nazw własnych, a w porównaniu do Aixeli (1996), Hejwowski (2004) w swojej typologii poświęca więcej uwagi tej kwestii, podając odrębne rozwiązania translatorskie odnoszące się właśnie do nazw własnych. Są to:

1. użycie obcej nazwy własnej w jej oryginalnej wersji (reprodukcja)
 - a) bez dodatkowych objaśnień (np. *Vilvoorde* → *Vilvoorde*⁹),
 - b) z przypisem dolnym lub objaśnieniem w tekście (np. *Lindemans Kriek* → *belgijskie piwo Lindemans Kriek*),

⁷ W oryginale: „An ethnocentric reduction of the foreign text to target-language cultural values, bringing the author back home”.

⁸ W oryginale: „An ethnodeviant pressure on those values to register the linguistic and cultural difference of the foreign text, sending the reader abroad”.

⁹ Wszystkie zaprezentowane przykłady zostały zaproponowane przez autorkę niniejszego artykułu.

2. minimalna modyfikacja nazwy własnej pod kątem ortograficznym lub gramatycznym (np. *Hannah* → *Hanna*),
3. transkrypcja nazwy własnej (np. *Bopuc* → *Boris*),
4. tłumaczenie nazwy własnej
 - a) zastąpienie jej uznanym ekwiwalentem z języka docelowego (np. *Gent* → *Gandawa*),
 - b) zastąpienie jej ekwiwalentem wymyślonym przez tłumacza (np. *Jeroen* → *Mruczyślaw*),
 - c) zastąpienie jej określeniem, które nie jest nazwą własną (hiperonimem lub omówieniem) (np. „*Gazet van Antwerpen*” → *dziennik*),
5. zastąpienie nazwy własnej nazwą własną z języka docelowego, która nie jest jej ekwiwalentem (np. *Club Brugge* → *Piast Gliwice*),
6. opuszczenie nazwy własnej (niekiedy z najbliższym kontekstem) (np. *Colruyt* → ∅) (zob. Hejwowski 2004: 92–93).

Znajomość kwestii teoretycznych przedstawionych w 2. i 3. rozdziale niniejszego artykułu, tj. definicji elementu kulturowego, jak również klasyfikacji strategii i technik translatorskich stanowiły podstawę dalszych etapów badania. Przystudowanie różnych definicji pojęcia element kulturowy umożliwiło wyekscerpowanie z powieści pt. „*De reünie*” oraz jej polskiego przekładu występujących w nich elementów kulturowych. Natomiast zapoznanie się z klasyfikacjami strategii i technik translatorskich, a następnie wybór jednej z nich pozwoliły zbadać, jakie techniki translatorskie zostały użyte w polskim przekładzie w odniesieniu do elementów kulturowych.

4. Analiza wybranych technik translatorskich

W poniższej części artykułu zostaną zaprezentowane wyniki przeprowadzonej analizy, która na potrzeby niniejszej publikacji została ograniczona do dziesięciu najczęściej stosowanych rozwiązań tłumaczeniowych i omówiona na podstawie najbardziej reprezentatywnych przykładów elementów kulturowych opatrzonych krótkimi fragmentami, w których się one pojawiają. Wszystkie zastosowane techniki tłumaczeniowe zostały omówione w pracy magisterskiej autorki niniejszego artykułu (Zarzycka 2018).

Analiza przeprowadzona w ramach wspomnianej pracy magisterskiej wykazała, że w polskim przekładzie thrillera pt. „*De reünie*” zastosowano, z różną częstotliwością, 17 technik translatorskich i ich kombinacji. Były to kolejno¹⁰: powtórzenie, tłumaczenie językowe (niekulturowe) + powtórzenie, powtórzenie + wyjaśnienie pozatekstowe, tłumaczenie językowe (niekulturowe), naturalizacja, całkowita

¹⁰ Przedstawiona kolejność odzwierciedla częstotliwość występowania technik i ich kombinacji, od najczęściej do najrzadziej stosowanych.

uniwersalizacja, powtórzenie + wyjaśnienie wewnątrztekstowe, uznany ekwiwalent, ograniczona uniwersalizacja, pominięcie, tłumaczenie językowe (niekulturowe) + wyjaśnienie wewnątrztekstowe, przemieszczenie, powtórzenie + pominięcie, tłumaczenie językowe (niekulturowe) + wyjaśnienie pozatekstowe, naturalizacja + wyjaśnienie pozatekstowe, powtórzenie + przemieszczenie, powtórzenie + wyjaśnienie wewnątrztekstowe + wyjaśnienie pozatekstowe (zob. Zarzycka 2018).

Jak wynika z analizy tłumacza, Dorota Szafrąńska-Poniewierska, najczęściej korzystała z powtórzenia – 105 razy w odniesieniu do 103 różnych elementów kulturowych, co stanowi 64% wszystkich wyekscerpowanych elementów kulturowych. Pozostałe techniki występują znacznie rzadziej.

Pierwszą wybraną techniką translatorską jest powtórzenie, czyli najczęściej występujące rozwiązanie tłumaczeniowe. Wynika to z faktu, że w omawianej powieści pojawia się wiele imion i nazwisk, których tłumaczka nie zmieniała. Jednak ta technika została wykorzystana nie tylko w przypadku imion i nazwisk, ale także w odniesieniu do innych kategorii elementów kulturowych, głównie do nazw własnych, tak jak w poniższym przykładzie: CSI *de Pijp* – ‘de Pijp’.

<p><i>De volgende kamer die ik bezocht was een zolder in de Pijp, in de Govert Flinckstraat om precies te zijn. Het was een treurig hokje onder de hanenbalken, met vochtige muren, uitzicht op morsige binnenplaatsjes vol wasgoed, een smerige gezamenlijke keuken en een toilet dat niet doorgetrokken kon worden (str. 22).</i></p>	<p><i>Drugi pokój oglądałam w de Pijp, a konkretnie na Govert Flinckstraat. Była to smutna dziura na poddaszu, o wilgotnych ścianach, z widokiem na zaniedbane podwórko obwieszane bielizną, z brudną kuchnią i ubikacją, w której źle spływała woda (str. 21–22).</i></p>
--	---

Tab. 1. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się CSI *de Pijp*

W tym przypadku nazwa własna *de Pijp* została użyta w oryginalnej formie. To rozwiązanie wydaje się być optymalne, gdyż w języku polskim nie występuje jej uznany ekwiwalent, a w ten sposób zachowany został charakter kulturowy danego fragmentu. W razie wątpliwości czytelnicy mogą z łatwością znaleźć w wyszukiwarce internetowej informację, że jest to nazwa dzielnicy w Amsterdamie. Ewentualnie można by zastosować w powyższym przykładzie kombinację dwóch technik, a mianowicie powtórzenia + wyjaśnienia wewnątrztekstowego w następujący sposób: *Drugi pokój oglądałam w **dzielnicy de Pijp**, a konkretnie na Govert Flinckstraat*. Tak oto zostałby również zachowany koloryt lokalny, a jednocześnie czytelnicy otrzymaliby krótkie, naturalnie brzmiące wyjaśnienie, bez konieczności szukania informacji w zewnętrznych źródłach.

Drugim wybranym rozwiązaniem tłumaczeniowym jest kombinacja tłumaczenia językowego (niekulturowego) i powtórzenia. Ta kombinacja została użyta przez tłumaczkę 16 razy w odniesieniu do 14 elementów kulturowych, głównie do nazw własnych, np. ulic, miejsc, ale nie tylko, jak w poniższym przypadku: CSI *poffertjeskraam* – ‘kram z *poffertjes*’.

<p><i>Ik wil de trambaan oversteken, maar Olaf draait zich om en wenkt me. Mijn oog valt op een schreeuwerige poffertjeskraam met een terras vol plastic stoeltjes.</i> <i>‘Waar wil je zitten? Daar in het hoekje? Kunnen we mooi iedereen voorbij zien komen.’</i> <i>Olaf springt het terras op en trekt hoffelijk een felrood stoeltje naar achteren (str. 74).</i></p>	<p><i>Chcę przejść przez tory tramwajowe, lecz Olaf odwraca się i macha do mnie. Mój wzrok pada na rozbrzmiewający głośną muzyką kram z poffertjes, otoczony plastikowymi krzeselkami.</i> <i>– Gdzie chcesz usiąść? Może tam w kącie? Będziemy mogli oglądać stamtąd wszystkich przechodniów. – Olaf wskazuje na podwyższenie i eleganckim ruchem odsuwa jaskrawoczerwone krzeselko (str. 77).</i></p>
--	---

Tab. 2. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się CSI *poffertjeskraam*

W tym fragmencie element kulturowy, który jest złożeniem, został przeniesiony do tekstu docelowego przy użyciu dwóch technik translatorskich. Pierwsza część tego złożenia, mianowicie *poffertjes* została zachowana w oryginalnej formie, co nie powinno stanowić utrudnienia dla czytelników, ponieważ kilka stron wcześniej ten element kulturowy został objaśniony przez tłumaczkę w przypisie dolnym. Druga część tego złożenia została natomiast przetłumaczona dosłownie. Takie tłumaczenie słowa *kraam* możemy znaleźć np. w „Słowniku niderlandzko – polskim” (2009). W ten sposób polscy czytelnicy otrzymują zrozumiałą, jednak trochę uszczuploną obraz tego elementu kulturowego. Choć pozwala on wykreować ogólne wyobrażenie tego miejsca, to można by rozważyć zastąpienie słowa *kram* określeniem *pawilon*, które pełniej oddałoby obraz tego miejsca.

Kolejnym często stosowanym przez tłumaczkę rozwiązaniem była kombinacja powtórzenia + wyjaśnienia pozatekstowego. Ta kombinacja została użyta 13 razy w odniesieniu do 13 różnych elementów kulturowych, głównie do nazw potraw oraz przykładów niderlandzkiego żargonu, jak w poniższym przykładzie: CSI *een Jutter* – ‘Jutter’*; *‘Jutter, ktoś urodzony w Den Helder lub okolicach. Nazwa pochodzi od *jutten* ‘kraść, zbierać z plaży przedmioty wyrzucone przez morze’.

<p><i>‘Je voelt je hier wel thuis, hè? Niet te geloven. Je zou niet zeggen dat je eigenlijk een Jutter bent.</i> <i>‘In Den Helder ben ik een Jutter, hier ben ik een Amsterdammer. Weet je trouwens hoe ze mensen uit Tilburg noemen?’ (str. 73).</i></p>	<p><i>– Czujesz się tu jak ryba w wodzie, prawda? Nie do wiary. Nikt by nie powiedział, że jesteś Jutterem*.</i> <i>– W Den Helder jestem Jutterem, w Amsterdamie czuję się jak amsterdamczyk. Wiesz, jak nazywają mieszkańców Tilburga?</i> <i>* Jutter, ktoś urodzony w Den Helder lub okolicach. Nazwa pochodzi od jutten kraść, zbierać z plaży przedmioty wyrzucone przez morze (str. 76).</i></p>
--	---

Tab. 3. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się CSI *een Jutter*

W tym przypadku element kulturowy został zachowany w tekście głównym przekładu w oryginalnej formie i wyjaśniony w przypisie dolnym. Użycie wyłącznie oryginalnej wersji mogłoby być dla czytelników tekstu docelowego niezrozumiałe, a znalezienie tego wyrazu i jego znaczenia mogłoby przysporzyć polskim czytelnikom trudności, więc wyjaśnienie w przypisie dolnym wydaje się uzasadnione, tym bardziej, że jest ono zwięzłe i zawiera najpotrzebniejsze informacje. Jednocześnie pozostawienie oryginalnego elementu kulturowego wydaje się istotne, gdyż oddaje on holenderski charakter powieści, więc zastosowanie tej kombinacji technik translatorskich można uznać w tym przypadku za udane.

Następną wybraną techniką translatorską jest tłumaczenie językowe (niekulturowe), które zostało użyte 11 razy, przy 9 różnych elementach kulturowych, takich jak tytuły programów czy nazwy własne, jak w poniższym przykładzie: *CSI de Donkere Duinen* – ‘Ciemne Wydmy’.

<p><i>Het busje scheurt weg, in de richting van de Donkere Duinen. Het meisje denkt aan haar afspraak. Ze ziet er opeens een beetje tegenop. Misschien had ze beter een minder afgelegen plek kunnen uitzoeken (str. 6).</i></p>	<p><i>Furgonetka pędzi w kierunku Ciemnych Wydmy. Dziewczynka myśli o randce. Przez chwilę czuje jakiś opór. Powinna była chyba wybrać mniej odległe miejsce (str. 5).</i></p>
---	---

Tab. 4. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się *CSI de Donkere Duinen*

Element kulturowy *de Donkere Duinen* występuje w tej powieści wiele razy i odgrywa w niej istotną rolę, gdyż najważniejsze wydarzenia dla całej akcji rozgrywają się właśnie tam. W polskim przekładzie zastosowano w stosunku do niego różne techniki translatorskie. W powyższym fragmencie wspomniany element kulturowy został przetłumaczony dosłownie. W ten sposób pod względem językowym jest on zrozumiały dla polskich czytelników, jednak ta forma nie odzwierciedla dokładnie jego charakteru. Jak można przeczytać m.in. na stronie internetowej www.tripadvisor.co.uk nazwa ta odnosi się do nazwy rezerwatu przyrody, ale dla polskich czytelników może to nie być wiadome i mogą oni wykreować błędny obraz tego miejsca. Aby temu zapobiec tłumaczka mogłaby zastosować kombinację technik translatorskich, mianowicie tłumaczenie językowe (niekulturowe) + wyjaśnienie pozatekstowe, tj. pozostawić zastosowane już tłumaczenie, a w przypisie dolnym dodać następującą informację: *Nazwa rezerwatu przyrody w Den Helder; oryginalna nazwa brzmi de Donkere Duinen*. Tym samym polscy czytelnicy uzyskaliby niezbędne informacje bez konieczności szukania ich w innych źródłach, a jednocześnie ten element kulturowy pozostałby dla nich zrozumiały.

Inną techniką translatorską jest naturalizacja, którą zastosowano 9 razy w odniesieniu do 7 różnych elementów kulturowych, np. *CSI Broodje van Kootje* – ‘bar mleczny’.

<p>‘Zie jij Olaf in het Américain zitten? Dat is toch helemaal niets voor hem. Nee, ik ben blij dat we dat niet gedaan hebben,’ zeg ik, en ik meen het. ‘Maar de poffertjeskraam...’ zegt Jeanine verbolgen. ‘Ik weet het,’ zeg ik berustend. ‘Volgende keer kleed ik me op Broodje van Kootje.’ We giechelen (str. 100).</p>	<p>– Wyobrażasz sobie Olafa siedzącego w Américain? To nie dla niego. Nie, cieszę się, że nas tam nie było – mówię i jestem o tym przekonana. – Ale lokal z poffertjes... – Jeanine nie może się z tym pogodzić. – Wiem, wiem, następnym razem ubiorę się jak do baru mlecznego – podśmiewam się (str. 102).</p>
---	---

Tab. 5. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się CSI *Broodje van Kootje*

Polscy czytelnicy wiedzą, że akcja powieści rozgrywa się w Holandii, a użyty ekwiwalent może wywoływać u nich pewne zdziwienie, ponieważ otrzymują informację, że w Holandii można znaleźć typowy polski *bar mleczny*. Ponadto ten ekwiwalent niszczy koloryt lokalny powieści. Tymczasem, jak możemy przeczytać na stronie internetowej www.hart.amsterdam „Bar kanapkowy Broodje van Kootje był jednym z najbardziej autentycznych i renomowanych barów kanapkowych w Holandii”¹¹ (www.hart.amsterdam, tłum.: M. Z.). W związku z tym, lepszym wyjściem mogłaby być inna technika translatorska. Pod względem semantycznym najlepszym rozwiązaniem byłoby właśnie określenie *bar kanapkowy*, jednak w tym kontekście słowo *bar*, a więc całkowita uniwersalizacja, wydaje się najbardziej odpowiednie, gdyż element ten nie odgrywa w tej powieści tak istotnej roli, o czym świadczy fakt, że pojawia się on jeden raz. Użycie oryginalnej wersji wymagałoby niewątpliwie wyjaśnienia, np. w przypisie dolnym, co w tym przypadku wydaje się zbyteczne. Natomiast słowo *bar* można uznać za wystarczające, ponieważ nie niszczy kolorytu lokalnego powieści, a jednocześnie oddaje ironiczny charakter wypowiedzi bohaterki.

Kolejną wybraną techniką translatorską jest całkowita uniwersalizacja. Ta technika translatorska, podobnie jak poprzednia, była używana 9 razy, w odniesieniu do 6 różnych elementów kulturowych, które rzadko pojawiają się w powieści i które nie odgrywają istotnej roli, jak np. CSI *de havo* – ‘szkoła średnia’.

<p>‘De laatste jaren van school waren heel leuk. De eerste jaren van de havo waren een verschrikking, maar later werd het te gek,’ begin ik te ratelen (str. 81).</p>	<p>– Ostatnie lata w szkole podstawowej były bardzo fajne. Pierwsze lata szkoły średniej niezbyt przyjemne, lecz później zrobiło się po prostu nie do wytrzymania – rozkręcam się (str. 84).</p>
--	---

Tab. 6. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się CSI *de havo*

Element kulturowy *de havo* pojawia się w powieści kilka razy, a w polskim przekładzie zastosowano w stosunku do niego różne techniki translatorskie. W tym przekładzie został on zastąpiony terminem *szkoła średnia*, które jest hiperonimem dla

¹¹ W oryginale: „De broodjeszaak Broodje van Kootje was één van Nederlands meest authentieke en gerenommeerde broodjeszaken” (www.hart.amsterdam, dostęp: 8.2.2021).

oryginalnego elementu kulturowego. Polskie określenie jest neutralne, ogólne i zrozumiałe, i dlatego można je zaklasyfikować jako całkowitą uniwersalizację. Co prawda nie oddaje ono charakteru elementu kulturowego, jednak ten element nie odgrywa tak ważnej roli dla całej historii. Ponadto, zważywszy na specyfikę tego typu szkoły, dużym wyzwaniem byłoby wyjaśnienie tego elementu kulturowego w zwięzły i zrozumiały sposób. Nawet definicja tego pojęcia podana w „Słowniku niderlandzko – polskim” (2009), która brzmi: ‘szkoła średnia z ograniczoną maturą’, nie wydaje się dostatecznie zrozumiała. W związku z tym można stwierdzić, że zastosowana technika translatorska jest w powyższym przypadku właściwa.

Następnym wybranym rozwiązaniem jest kombinacja powtórzenia + wyjaśnienia wewnątrztekstowego, która była stosowana 7 razy przy 7 elementach kulturowych, takich jak nazwy własne miejsc, budynków i instytucji, np. *CSI de Bijenkorf* – ‘dom towarowy Bijenkorf’.

<i>Plastic planten. Waar kan ik die krijgen? Waarschijnlijk overal, maar ik wil van die mooie en daarvoor moet je in de Bijenkorf zijn (str. 43).</i>	<i>Plastikowe rośliny. Gdzie je kupić? Najprawdopodobniej wszędzie, ale ja chcę ładne, a takie można dostać tylko w domu towarowym Bijenkorf (str. 44).</i>
--	--

Tab. 7. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się *CSI de Bijenkorf*

W tym przypadku oryginalny element kulturowy został zachowany, ale w bieżącym tekście dodano jego wyjaśnienie, które wygląda naturalnie i nie wyróżnia się w tłumaczeniu. W ten sposób polscy czytelnicy otrzymują więcej informacji na temat danego elementu, jednak można przypuszczać, że nawet nie zdają sobie sprawy, że ta dodatkowa informacja jest od tłumaczki. Ponadto, dzięki zachowaniu oryginalnej nazwy tegoż elementu, mogą znaleźć więcej informacji na jego temat. To wszystko pokazuje, że to rozwiązanie można uznać za udany wybór.

Inną techniką, z której korzystała tłumaczka jest uznany ekwiwalent. Z tej techniki tłumaczka korzystała pięciokrotnie w przypadku pięciu nazw geograficznych, tak jak w poniższym przykładzie: *CSI Limburg* – ‘Limburgia’.

<i>Ik dacht meteen aan hoe bezorgd mijn vader altijd om Isabel was geweest nadat ze in een herfstvakantie met ons mee was gegaan naar een bungalowpark in Limburg. (str. 111)</i>	<i>Pomyślałam o ojcu, który się troszczył o Isabel, kiedy pojechaliśmy wspólnie na ferie jesienne do ośrodka wczasowego w Limburgii. (str. 114)</i>
--	--

Tab. 8. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się *CSI Limburg*

Nazwa prowincji *Limburg* została zastąpiona jej uznanym polskim ekwiwalentem, mianowicie *Limburgia*. Wybór tej techniki można uznać za niemal oczywisty w związku z tym, że w języku polskim istnieje uznany ekwiwalent tej nazwy własnej. W ten sposób element jest zrozumiały, a jego kulturowy charakter zostaje oddany.

Kolejną wybraną techniką jest ograniczona uniwersalizacja, która została zastosowana cztery razy, w odniesieniu do dwóch elementów kulturowych, a mianowicie jeden raz przy elemencie *het VU Ziekenhuis* i trzy razy w odniesieniu do elementu *de havo*, jak w poniższym fragmencie: CSI *de havo* – ‘liceum’.

<p><i>Jarenlang liet ik alleen Sabine Eén zien en negeerde ik Sabine Twee, al schreeuwde ze om aandacht. Op de havo trad ze naar voren en eiste de aandacht volledig op (str. 161–162).</i></p>	<p><i>Całymi latami byłam Sabine numer jeden, która nie dopuszczała do głosu Sabine numer dwa. Choć ta druga rozpaczliwie domagała się uznania. Ta druga Sabine ruszyła do akcji w czwartej klasie liceum i przytłumiła Sabine numer jeden (str. 163).</i></p>
--	---

Tab. 9. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się CSI *de havo*

Tutaj element kulturowy *de havo*, który już wcześniej został przedstawiony, zastąpiono innym pojęciem, a mianowicie *liceum*. To pojęcie jest mniej ogólne i neutralne niż wcześniej wspomniane określenie *szkoła średnia* oraz jest popularne w kulturze docelowej. W związku z tym, w powyższym przypadku mamy do czynienia z ograniczoną uniwersalizacją. Co prawda polskie określenie ma inne znaczenie i konotacje niż oryginalny element, jednak, tak jak w poprzednim przykładzie, tutaj także ten element nie odgrywa tak istotnej roli dla całej powieści, więc tę technikę również można uznać za właściwe rozwiązanie. Poza tym, pojęcia *szkoła średnia* i *liceum* często są w języku polskim stosowane zamiennie, więc użycie tych dwóch pojęć w tłumaczeniu nie powinno być mylące dla polskich odbiorców.

Ostatnią wybraną techniką translatorską jest pominięcie, które zostało użyte trzykrotnie, przy trzech różnych elementach kulturowych, tak jak między innymi w poniższym przypadku: CSI *de Hema* – Ø.

<p><i>Maar de geur van zelfgebakken appeltaart brengt me terug naar mijn veertiende verjaardag. Het was mijn moeders eer te na om taarten te kopen bij de Hema; ze bakte altijd zelf (str. 136).</i></p>	<p><i>Zapach szarlotki przypomina mi dzień czternastych urodzin. Kupno gotowego ciasta uraziłoby dumę mojej mamy, piekła je więc sama (str. 137).</i></p>
---	---

Tab. 10. Fragmenty z tekstu źródłowego i docelowego, w których pojawia się CSI *de Hema*

W tym fragmencie element kulturowy został usunięty. Co prawda nie jest to zalecane rozwiązanie, jednak w tym przypadku nie jest to tak szkodliwe, ponieważ element ten nie odgrywa w nim istotnej roli. Niemniej jednak bardziej odpowiednie byłoby niepomijanie tego elementu i zastosowanie innej techniki tłumaczeniowej. Mogłoby to być powtórzenie w następującej formie: *Kupno gotowego ciasta w **Hemie** uraziłoby dumę mojej mamy, piekła je więc sama*. W ten sposób charakter kulturowy tego fragmentu nie zostałby naruszony, a ten element nie byłby zupełnie niezrozumiały dla polskich czytelników, ponieważ został on wyjaśniony przez tłumaczkę we wcześniejszym fragmencie w przypisie dolnym.

Z pozostałych siedmiu technik translatorskich i ich kombinacji tłumaczka korzystała zdecydowanie rzadziej. Trzy z nich: tłumaczenie językowe (niekulturowe) + wyjaśnienie wewnątrztekstowe, przemieszczenie oraz powtórzenie + pominięcie pojawiły się po dwa razy każda, natomiast ostatnie cztery techniki i ich kombinacje, tj. tłumaczenie językowe (niekulturowe) + wyjaśnienie pozatekstowe, naturalizacja + wyjaśnienie pozatekstowe, powtórzenie + przemieszczenie, powtórzenie + wyjaśnienie wewnątrztekstowe + wyjaśnienie pozatekstowe użyto po jednym razie.

5. Wnioski

W niniejszym artykule zostały zbadane wybrane techniki translatorskie dotyczące holenderskich elementów kulturowych w polskim przekładzie thrillera pt. „De reünie” autorstwa Simone van der Vlugt. Na podstawie powyższych obserwacji można stwierdzić, iż większość zastosowanych technik translatorskich i ich kombinacji zalicza się do kategorii reprodukcji (conservation), zaproponowanej przez Aixelę (1996) i jest egzotyzująca. Są to następujące techniki i ich kombinacje: powtórzenie, tłumaczenie językowe (niekulturowe) + powtórzenie, powtórzenie + wyjaśnienie pozatekstowe, tłumaczenie językowe (niekulturowe), powtórzenie + wyjaśnienie wewnątrztekstowe, tłumaczenie językowe (niekulturowe) + wyjaśnienie wewnątrztekstowe, tłumaczenie językowe (niekulturowe) + wyjaśnienie pozatekstowe, powtórzenie + wyjaśnienie wewnątrztekstowe + wyjaśnienie pozatekstowe. Jednocześnie powyższe techniki translatorskie i ich kombinacje zostały zastosowane w odniesieniu do zdecydowanej większości występujących elementów kulturowych, a mianowicie w sumie aż do 93% wszystkich wyekscerpowanych elementów kulturowych. Oznacza to, że większość holenderskich elementów kulturowych, a co za tym idzie, również „couleur locale” całej powieści zostały zachowane. W związku z tym można orzec, z pewnym prawdopodobieństwem, że wybory tłumaczki skutkują wyobcowaniem (foreignization) (Venuti 1995). Niemniej jednak, żeby móc to jednoznacznie stwierdzić, należałoby rozszerzyć to badanie o analizę na poziomie makrostrukturalnym.

W niektórych z zaprezentowanych przykładów autorka niniejszego artykułu zaproponowała alternatywne rozwiązania tłumaczeniowe. Celem tego nie była krytyka technik użytych przez tłumaczkę, lecz nakreślenie możliwości tłumaczeniowych oraz poszerzenie spojrzenia na dany problem. Wspomniane pomysły mogą być pomocne dla innych, szczególnie przyszłych tłumaczy, którzy napotykaliby podobne trudności podczas swojej pracy.

Omawiany temat jest jednak bardzo obszerny i niewątpliwie można jeszcze znaleźć jego inne aspekty, które wydają się być warte zbadania. Jednym z nich jest wspomniane wyżej rozszerzenie analizy tekstu o badanie na poziomie makrostrukturalnym. Ponadto warto byłoby również zbadać recepcję tychże elementów kulturowych wśród polskich czytelników. Wymienione kwestie mogą w przyszłości stanowić ciekawe rozwinięcie zaprezentowanego badania.

Wykaz literatury

- AIXELÁ, Javier Franco. „Culture-specific Items in Translation”. *Translation, Power, Subversion*. Red. Román Álvarez i María Carmen-África Vidal. Clevedon-Philadelphia-Adelaide: Multilingual Matters LTD, 1996, 52–78. Print.
- GRIT, Diederik. „De vertaling van realia”. *Denken over vertalen. Tekstboek vertaalwetenschap*. Red. Ton Naaijkens, Cees Koster, Henri Bloemen i Caroline Meijer. Nijmegen: Vantilt, 2010, 189–195. Print.
- HEJWOWSKI, Krzysztof. *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004. Print.
- KLIMASZEWSKA, Zofia, Norbert MORCINIEC i René GENIS. *Słownik niderlandzko-polski*. Amsterdam: Uitgeverij Pegasus, 2009. Print.
- NARVÁEZ, Isabel Cómite i José María VALVERDE ZAMBRANA. „How to translate culture-specific items: a case study of tourist promotion campaign by Turespaña”. *The Journal of Specialised Translation* 21 (2014): 71–112. Print.
- SHOKRI, Sobhan i Saeed KETABI. „Translating culture-specific items in Shazdeh Ehtejab: Examining Foreignization and Domestication”. *International Journal of Research Studies in Education* 4(3) (2015): 3–16. Print.
- SKIBIŃSKA, Elżbieta. *Przekład a kultura. Elementy kulturowe we francuskich tłumaczeniach „Pana Tadeusza”*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1999. Print.
- VENUTI, Lawrence. *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 1995. Print.
- VLUGT, Simone van der. *De reünie*. Amsterdam: Anthos, 2004. Print.
- VLUGT, Simone van der. *Zjazd szkolny*. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, 2010. Print.
- WOJTASIEWICZ, Olgierd. *Wstęp do teorii tłumaczenia*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS, 1996 [1957]. Print.
- ZARZYCKA, Małgorzata. *Nederlandse cultuurspecifieke elementen in de Poolse vertaling van „De reünie” van Simone van der Vlugt. Analyse van vertaalstrategieën*. Niepublikowana praca magisterska. Uniwersytet Wrocławski, 2018.

Źródła internetowe

- BAS, K. *Tripadvisor*. 15.11.2017. https://www.tripadvisor.co.uk/ShowUserReviews-g188591-d12970537-r541145066-Donkere_Duinen-Den_Helder_North_Holland_Province.html. 07.02.2021.
- OEHLEN, Frans. *Hart. Amsterdam*. 7.1.2012. <https://hart.amsterdam/nl/page/7578/020today-broodje-van-kootje>. 8.2.2021.

ZITIERNACHWEIS:

- ZARZYCKA, Małgorzata. „Holenderskie elementy kulturowe w polskim przekładzie ‘De reünie’ (Zjazd szkolny) Simone van der Vlugt. Analiza wybranych technik translatorskich”, *Linguistische Treffen in Wrocław* 20, 2021 (II): 147–164. DOI: <https://doi.org/10.23817/lingtreff.20-9>.